

BORBÉLY JÁNOS

Referátumok

A város peremén...

– *Te, a Linda esküvő előtt mindent meggyónt a férjének!*

– *Mekkora bátorság... és emlékezőtehetség...* – imígyen hangzik egy vicc a múlt századi polgári körökben a felemelkedésre vágyó táncosnőről.¹

* * *

Írásomban arra keresem a választ, hogy „Linda” sorstársait, az éjszakai pillangókat hogyan ítélte meg a dualizmuskori társadalom, milyen rendszabályokat hozott mesterségükkel szemben, s egy pillanatra arra is fény derül majd, hogyan élhették nehéz életüket.

A XIX. századi társadalom kérlelhetetlen a botlásokkal szemben, holott korabeli vélemények szerint is maga termelte ki az okokat, amelyek a prostitúció burjánzásához vezettek. A polgári értékrend alapján ez a társadalom elsősorban a férfiak közössége, ahol a nő csakis szűzies erényeivel jelenhetett meg vagy a férje oldalán asszonyként. Jól szemlélteti ezt Krúdy Gyula *A vörös postakocsi* című regényében: „Ártatlan, fiatal szép nő vagy, ennyi minden vagyonod. S ha egyszer elmúlt ártatlanságod, bőghetsz ott, ahol senki sem lát. Nem kellesz többé a férfiaknak, vagy ha kellesz is, másképpen kellesz, mint mostanság.”²

Mennyiben járult hozzá a polgári értékrend a nők prostituálódásához? A Békés-Gyulai Híradó egyik cikkírójának ez nem kérdés. Számára axióma: a polgári idea következménye, hogy a nők egy része rossz útra tért.³ A szerző szerint, miközben erősen tartja magát a sztereotípiára, hogy a nők helye a családi tűzhely mellett van, addig az igazság az, hogy a házasságok száma egyre csökken, főleg azért, mert a nő gazdaságilag improduktív. A vagyontalan hajadon így kerülhet olyan helyzetbe, hogy képtelen tisztességesen megélni, erkölcsileg elbukik, ez azért is alakulhat így, mert szalonhölgygé nevelték, a tudományokat csak felületesen ismertetik meg vele.⁴ Bizonyára hihetünk a gyulai újságírónak, s így valószínűsíthetjük, hogy a műveltebb polgári osztály tagjaiból is lettek prostituált nők, mindenesetre a többséget mégis a cselédek, különösen a helynelküli cselédek alkothatták, akikben – Linka Mór szerint – a felemelkedés vágya munkált. Azért tévelyedtek el, mert a társadalom egyenes, tisztességes úton nem tette lehetővé számukra egzisztenciájuk emelkedését.⁵ A prostitúció XIX. századi virágzását a szexuális erkölcs is segítette – amely szerint csak a házasságon belüli nemi kapcsolat elfogadott –, mivel a házasságkötés ideje egyre kijebb tolódott, s amint láthattuk, sokszor el is maradt. S persze ott vannak még a katonák és az otthontól távol tanuló ifjak, akik kortól és erkölcstől függetlenül gyakori vendégei a kéj nőknek.

Ily módon nem csodálkozhatunk azon, hogy a polgári társadalom erkölcsileg kizárta ugyan magából a prostituáltakat, másrésztől azonban feltételezte is létüket: „Soha nem szabad elveszítened a becsületes asszonyokban való hitedet; két nőnek tartozol ezzel: annak aki anyád volt és annak, aki nőddé lesz.”⁶

A prostitúció tehát, ha tetszik társadalmi szükséglet; persze nem olyan jelenség, amely felett szemet lehet hunyni. „Két szélsőség találkozott a prostitúció pókhálós üstje mellett: finnyás orruak, akik azt erélyesen szagtalánítani szeretnék, s az irgalmas szívűek, akik még a szeméttől sem féltik kezöket, ha abban szomorú igazságok, nagy tanulságok gyöngyeit

sejtek.⁷ Dolgozatom következő részében a „finnyás orrúak” jutnak szóhoz, akik felismerik a prostitúció közerkölcsre és a közszeméremre való veszélyességét, s éppen ezért szabályozni kívánják azt. A szakirodalomban széles körben elterjedt vélemény, hogy országos szintű rendezés nem történt a dualizmus időszakában. Ez valóban igaz, ám az alapelvek lefektetése már korábban, 1849-ben sikerült. Ez ugyan kívül esik a tárgyalt korszakon, mégis fontosnak tartom ismertetését, mivel adott egy irányt az önkormányzatoknak, amerre elindulva regulálhatták a prostitúciót. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a reglementáció tézisei korábban nemigen lehettek ismertek, hiszen ekkor, 1849-ben importálja őket külföldről a Szemere Bertalan nevével fémjelzett kormányrendelet.⁸

Az 1849. június 14-én megjelenő rendelet első bekezdése szerint főleg közegészségi és honvédelmi érdekek motiválták a szabályozókat: „...az ami több vitézeinket leghuzamosabb ideig a harcmezőből távol tartja, olyan betegség, mely a tisztátlan nő személyekkel közösködésből ered.”⁹ A regula orvosi illetve rendőri felügyelet alá helyezi a kéjelgési ügyet; hogy a prostituáltak gyakrabban ellenőrizhetőek legyenek, s kiszűrhetőek legyenek a megbetegedett kéj nők, csak egy hétre kapnak egészségügyi bizonyítványt, utána újra orvosi vizsgálaton kell résztvenniük.¹⁰ A közszemérem megóvása érdekében a szabályozás igyekszik korlátozni a kéjelgés módját: „nem engedhető meg, hogy utcában, járkálva lakók ablakainál, ajtóknál megjelenjenek, magukat, mint árucikket kellessék, ifjainkat kísértésbe vigyék.”¹¹

A Szemere által kiadott kormányrendeletnek van egy olyan törekvése is, amely lakonikus óhajként sok dualizmuskori szabályrendeletbe belekerült, ám igazi érvényesülésére a korszak végéig kellett várni – nevezetesen a kéj nők jogainak garantálásáról van szó: „az ily nő személyek az egyesek durvaságai ellen védve legyenek”.¹² A fenti rendelet csatazajban született, ezért nem állítható, hogy az ország egészében ennek alapján történt a prostitúció szabályozása, mindenesetre az valószínű, hogy a Budapesten 1867-ben készült szabályrendelet ezt tekintette irányadónak. Nem véletlen, hogy a főváros adta ki a korszakban az első, prostitúciót reguláló szabályrendeletet, hiszen a lakosság számát tekintve az ország legnagyobb városa volt, s ahogy Forrai Judit írja: „a prostituált az éjszakai élet elengedhetetlen szereplője”.¹³ Az 1867. évi szabályozás a már ismertetett elvek alapján a közegészség és a közszemérem védelmét tartotta elsődlegesnek, így érthető, hogy a prostitúció kontrollálására rendelt két közeg egyrészt a városi orvosok, másrészt a rendőrség kerületi egységei voltak.¹⁴ Érdeemes abból a szempontból megfigyelni a budapesti rendezést, hogy még a szabályozás szintjén is átható megvetést fejez ki a kéj nők felé: „...szükséges oly rendszabályokat alkotni, melyek által egy részről a vétek szemtelen gyakorlásából eredhető közbotrány elkerültessék... megjegyezvén azt, hogy a kéjhölgyek és bordéletepek tulajdonosai épen e szempontoknál fogva mint ilyenek, erkölcstelen üzletük tekintetéből jogokat nem követelhetnek.”¹⁵ A megvetés talán nem is megfelelő szó a fenti hozzáállás leírására; pontosabb lenne úgy fogalmazni, hogy a fővárosi jogalkotók ellenségesen viszonyultak a prostituáltakhoz, amiből arra következtethetünk, hogy a kéjelgési ügy a kiegyezés idején már igen neuralgikus probléma volt a város életében.

Milyen mozgásteret engedélyez a rendelet a kéjelgést űző prostituált számára? A kéj nőnek először a bejegyzés érdekében orvosi vizsgálat alá kellett vetnie magát, ezután a kerületi kapitány nyilvántartásba vette, s kiállította a névre szóló türelmi bécát, amely tartalmazta még a személyleírást és a lakcímet is. A kéj nő köteles volt minden negyedik nap orvosi vizsgálaton részt venni. A szabályozók igyekeztek kizárni a kéjelgést a nyilvános térből, ezért meghatározták a prostituált viselkedési módjának elfogadható változatát.¹⁶

Ha a kéjné bordélybeli prostituált volt, akkor az orvos illetve a rendőr ellenőrzése mellett még számíthatott a bordélyosnő önkényére is, mivel a rendelet tulajdonképpen az ő oldalán állt a kéjhölgygel szemben. A prostituált elvileg oltalmat kaphatott, ha a hatósági rendszabályokat betartotta, csak hogy a kéjné szava a tulajdonosnőével szemben aligha számított, hiszen utóbbinak volt „tiszte” a piroslámpás házbeli rend fenntartása, s ez a hatóság szempontjából fontosabb volt – a közegészség és közterkölciség megóvása miatt is –, mint egy kéjné megkurtított jogainak érvényesítése.¹⁷

Ezen a ponton merülhet fel a kérdés: milyen jogosítványai lehettek a bordélyosnőnek „tiszte” betöltésében? Egyáltalán mi is volt az a „tiszt”? Meglehet, kissé csalóka a funkció körülírására szolgáló „tiszt” szó, mivel a kuplerájok üzemeltetéséből élő hölgyeknek nyilván nem létezett ekkora társadalmi megbecsülése, ám ők mégiscsak szalonképesebbek voltak, mint „albérlők”, s azt sem szabad elfelejteni, hogy a kéjnők „megszelídítése” esetén a hatóságok életét tették kényelmesebbé. A madame-nak ügyelnie kellett a kéjnők egészségi állapotára. E célból mindennap vizitelt „lányainál”; ha megbetegedtek, az ő felelőssége volt a kórházba szállításuk.¹⁸

Látható, a korabeli ellenőrzés számára viszonylag előnyös a prostitúció bordélybeli formája. Az 1867. évi szabályozás azonban megengedi a magánkéjnök működését is. A fővárosi vezetés ezt azért tehette meg, mert a kéjelgés ekkoriban még főleg a bordélyok keretei között maradt. Erre több tényező is utal: legelőször maga a szabályrendelet, amely igen szűkszavúan emlékezik meg a „magános pillangókról”, másrészt a századforduló után született írásaiban ezt állítja Linka Mór és Schreiber Emil is.¹⁹

A szabályozás ezért arra is próbált figyelemmel lenni, hogy minél puritánabb legyen „műintézménybeli” összejövétel, ezzel is korlátozva a prostitúciót: „Szeszes italok kiszolgáltatási, úgy szintén zajos zene melletti tánc, vagy csendet háborító bármi multság bordélyházakban tiltatik.”²⁰

Botorság lenne azonban azt gondolni, hogy a piroslámpás házakban szürke, csendes napok követték egymást, ennek ellenkezője, a „zajos” jelző bizonyítja, amely szerint a bordélyban mégis lehetett mulatni, csak tudni kellett, hol a határ. Másrészt a tiltás ellenére jelen volt az önkontrollt nem ismerő dorbézolás is. Jól mutatja ezt az 1907-ben alkotott szabályrendelet, amely kénytelen ismételt határozatot hozni az önfeledt duhajkodások ellen.²¹

Az általam ismert források szerint a városok leginkább az 1880-as években kerültek olyan szituációba, hogy elengedhetetlen szükséglet lett számukra a prostitúció kérdésének rendezése.²² Volt egy rendezett tanácsú város, nevezetesen Gyula, ahol már a hetvenes években két alkalommal, 1873-ban és 1879-ben is vihart okozott a kéjelgés problémája – az első eset után nem sokkal meg is jelent a bordélyokról szóló szabályrendelet.²³ A fentiek mellett ezért is érdemes a gyulai szabályozással folytatni, mert méreteit tekintve ez a település a főváros ellentétének tekinthető, hiszen mindössze 18.495 lakosa volt 1873-ban.²⁴

Természetesen azért Békés megye székhelyén is jelen voltak a prostitúció potenciális okai: a város évente négy alkalommal egy hétig tartó vásárnak adott otthont, 1869 óta mintegy 300 honvéd állomásozott itt, s nem szabad elfelejteni a táncba viheto cselédeket sem.²⁵ Kisvárosról lévén szó, a helyi polgároknak hamar szemet szúrt a prostitúció burjánzása, első reakciójukban követelték annak kiirtását. Ez történt 1873-ban, amikor egy izraelita tanító egyenesen az igazságügyi minisztériumba címezte kérvényét.²⁶

A derék izraelita ideája az erkölcsi Eldorádó volt, egy olyan társadalom, amelyben nincs helye a közszemérmert sértő bordélyoknak. A hatóságok azonban gyakorlatiasabban ítélték

meg a helyzetet, s az erkölcsi Eldorádó tézise feledésbe merült – egy időre. 1879-ben azután hűsz helyi polgár, élükön Sebestény Ferencsel felújította azt. Kérvényükben számtalanszor szerepel az „erkölcs” szó, mintha tudat alatt is befolyásolni akarták volna a városi közgyűlést. A petícióban azért az is megfigyelhető, hogy kezd lanyhulni a polgári rezisztencia impulzusa, mert Sebestény meglepődött volna azzal is, ha a pirolámpás házakat deportálják a gyepmester térségére.²⁷

A polgári tiltakozás elsorvadását az okozta, hogy a helyi elit meggyőzte a lakosságot: a prostitúciót nem lehet felszámolni, ám a bordélyok révén legalább ellenőrizhető – ez egyébként azért is volt sikeres, mert a kéjelgés ekkor még valóban megmaradt az örömtanyák keretein belül. A város vezetése mindent meg is tett azért, hogy a felügyelet szempontjából üdvös állapot ne sokat változzon, ezért alkotta meg 1884. október 27-én a „Bordélyházakra és kéjनोंkre” vonatkozó szabályrendeletet.²⁸ 1867 óta mintegy tizenhét év telt el, nagyjából ennyi idő kellett ahhoz, hogy az úgynevezett titkos prostitúció Gyulán is meghonosodjon.²⁹

Budapest kapcsán jeleztem, hogy a kéjनों tulajdonképpen háromoldalú felügyelet alatt álltak: ellenőrizte őket az orvos és a rendőr, de emellett gyakorlatilag ki voltak szolgáltatva a bordélyosnő önkényeskedéseinek is.

Nos, ez hasonlóan működött Gyulán is, így nem véletlen, hogy sok prostituált a bordély helyett inkább más „munkahelyet” keresett, s alkalmilag úzte tovább a kéjelgést; amit persze a közszeméremért és közegészségért aggódó jogalkotók nem nézhettek ölbe tett kézzel: „... kózsza kéjelgésből eredhető káros következmények megelőzése, elhárítása és kevesebbítése végett ... kocsmai szolgálók, vendéglőbeli szobaleányok, pincérnők és pénztárnoknők éber figyelemmel tartandók, ha a kéjelgési kereset iparszerű üzése bebizonyosodik, a város elhagyására szoríthatók vagy a kéjelgési törvény beszerzésére.”³⁰

Lényeges pont a korábbi fővárosi szabályozáshoz képest, hogy Gyulán a kéjनोंket hetente kétszer, szerdán és szombaton vizsgálták orvosok, s ez nem a bordélyban történt, hanem az orvosi rendelőben.³¹ A szabályozók arra is biztosítékokat kerestek, hogy a bujakóros prostituált ténylegesen gyógykezelést kapjon, s ne csússzon ki az ellenőrzés hálójából: a beteg kéjनोंtól az orvos elvette a türelmi bárcát, utasította, hogy kórházba küldés végett jelenjen meg a rendőrségen – közben maga is felvette a kapcsolatot a rendőrkapitánnyal, jelentésében felvázolta az esetet, s átadta az illető lány türelmi könyvecskéjét.³²

A fenti ellenőrzési háló bizonyára hatékonyabb lehetett, mint a budapesti, ami persze a város méreteiből is adódott. Ennek ellenére ezen a hálón is voltak lyukak, legalábbis erre utalnak a fennmaradt polgármesteri zárjelentések. Az egyik jelentés szerint 1893-ban 78 bejegyzett kéjनों volt Gyulán, holott a szabályrendelet szerint maximum öt bordély működhethetett, s ezekben egyenként tíz kéjनों tevékenykedhetett. A látszólagos ellentmondást feloldja ugyan az a tény, hogy a türelmi bárcát egy hónapos érvényességgel adták ki, ám akkor is marad a probléma: mivel foglalkozott a prostituált, ha nem hosszabbította meg bárcáját?

Egy részük nyilván ideiglenesen tartózkodott Gyulán. Mások betegségük idejére eltűntek. Arra ugyanis nehezen lehet gondolni, hogy új életet kezdtek, mert a társadalmi megvetés többségüket megakadályozta ebben. Ezen a téren Szeged szabad királyi város szabályrendelete 1891-ben még inkább rontotta a másra vágyó kéjनों helyzetét: „a kéjelgéssel végleg felhagyott kéjनों, ha kilépése után 14 nap alatt egyéb keresetet nem igazol, illetőségi helyére utasítható, a mennyiben pedig oda nem utasítatik vagy helybeli illetőségű, rendőri felügyelet alá helyezendő.”³³

A „kilépett” kéjनोंról nyilvántartást vezettek, a kerületi rendőrbiztosok pedig folyamato-

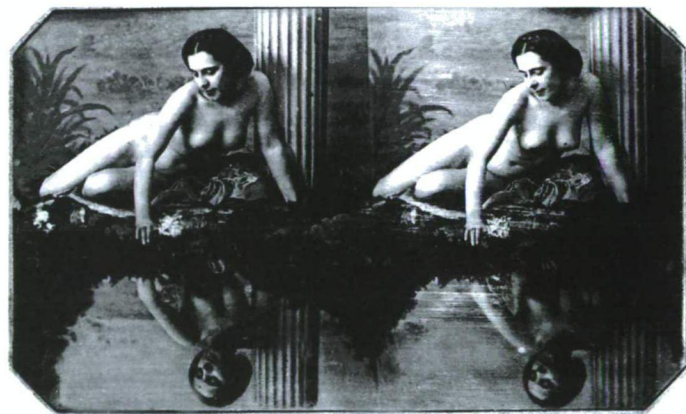
san szemmel tartották őket egészen addig, amíg nem távoztak Szegedről.³⁴ A fenti határozat mögött az a valós félelem húzódik, hogy a kilépett prostituált, immáron megszabadulva a hatósági kontrolltól, illegálisan kéjelegve terjeszti tovább a szifilisz. Másrészt ott van a polgári értékrend, amely nem bocsátja meg az erkölcsi botlást, a „bűnöst” bélyeggel illeti. Ez különösen azért lehetett súlyos, mert Szegeden a bejegyzés korhatára igen alacsony volt: a lánynak ehhez mindössze tizenhatodik életévét kellett betöltenie.³⁵ Mindazonáltal arról is meg kell emlékezni, hogy Szegeden már ekkor, 1891-ben a lakonikus ígéretekkel szemben megjelenik a kéjnök jogainak konkrétabb védelme: a tulajdonos tartozást csak bírói úton hajthatott be rajta.³⁶

A tiltott prostitúció jelen volt a Tisza partján is, ahogy azt az 1897-es nyilvános táncoktatási rendtartás is sejteti. Ám hogy a szabályozás mégis jól működött, azt alátámasztja az 1905-ös kéjelgési szabályrendelet, amely változatlanul megismétli a korábbi szabályozást. Az új kiadásra gyakorlatilag csak azért volt szükség, mert az infláció miatt meg kellett emelni a különféle díjakat.³⁷

A vizsgáldások következő állomása Győr városa. A helyzet áttekintéséhez az 1890-ben kiadott, prostitúciót reguláló szabályrendelet szolgálhat alapul.³⁸ Már a rendelet címe is árulkodik: „Szabályrendelet a kéjelgési ügyről” – jól érzékelteti azt a század végén erősödő tendenciát, amely szerint a bordélybeli kéjelgés mellett egyre inkább teret nyer a prostitúció magánlakáson űzött formája (ennek okairól már Gyula kapcsán szót ejtettem).

A Rába partján ezt formailag akceptálták, ugyanis a győri reglementáció lehetőséget adott a magánkéjnök működésére is. Fából vaskarika, mondhatnánk erre, hiszen a város vezetésének ügyelnie kellett a közerkölcs védelmére, így nem engedhette meg, hogy a hölgyek a nyilvános térben kacérkodjanak a potenciális vendégeikkel, vagyis a „közismertség” eléréséig a kéjnök tulajdonképpen bele voltak kényszerítve a kihágásokba.³⁹

A győri szabályrendelet a tekintetben is figyelemre méltó, hogy megmutatja, a XIX. századi polgári társadalom nem csupán a morálisan eltévelyedett személyeket diszkriminálta (erről még lesz szó), hanem azokat is, akik kétes egzisztenciájuk miatt erre képesek lehetek: „a csavargó gyári munkásnök ellenőrzése céljából a gyárosok kötelesek hetenkint az eltávo-

NŐI AKT TÜKÖRKÉPEVEL PÁRIZSBÓL, 1856 KÖRÜL. AZ ILYEN ÉS EHEZ HASONLÓ „ERKÖLCSTELÉN” FELVÉTELEKHEZ TÖBBNYIRE PROSTITUÁLTAK SZOLGÁLTAK MODELLKÉNT

zott munkásnök jegyzékét a r. kapitányságnak átadni.”⁴⁰ A munkásnök csak egy részét tették ki a „gyanusnak” tekintett nőknek, társadalmi érdekek miatt megfigyelték a helynélküli cselédeket is. E célra külön megbízott rendőröket foglalkoztattak.⁴¹

A helyi elit ezzel azonban még nem érezte biztonságban a közerkölcsöt és a közegészséget. Határozatot hozott a győri bujakóros nők ellenőrzésére is; itt látzik a társadalom impoten-

ciája a valós megoldások keresése terén, hiszen e nők férjeiktől is kaphatták a fertőzést.⁴² Hogy milyen erős a vezetés félelme a prostitúció által terjesztett bajoktól, azt jól bemutatja, ahogy körülhatárolják a rendészeti teendőket – ez szinte példátlan: „a rendőri közegek a főkapitány, vagy helyettese egyenes utasítására a bordélyüzletekben, vagy a magán kéjnök lakásán bármikor, éjjel vagy nappal hivatalosan megjelenhetnek – büntett vagy vétség, úgy botránnyal okozó kihágás esetében pedig meghagyás nélkül is ezen lakásokba behatolhatnak.”⁴³ A győri kéjnöknek a szégyen, a rendőri atrocitások mellett még el kellett viselniük, hogy fizikailag is szegregálták őket: „színházakban, hangversenyekben, s hasonló nyilvános előadásokon csak a rendőrség által kijelölt helyekre ülhetnek.”⁴⁴

A szigorú rendszabályok elviselését a kéjnök egy része számára megkönnyítették, mivel az 1890-es regula hierarchizálta a prostituáltakat. Az első osztályba tartozó hölgyek pozitívabb bánásmódra számíthattak, amelyért természetesen emelt tarifát kellett fizetniük a vizsgálatokért, de életük nyilvánvalóan könnyebb volt, s mert főleg a magánkéjnök lettek első osztálybeliek, még a bordélyosnő önkénye sem zaklatta őket.⁴⁵ A „másodosztályú” kéjnöknek lehetőségként maradt a bordély vagy a tiltott kéjleges és a velejáró lebukás veszélye.

A 90-es években országos szinten is egyre többen választották az utóbbi megoldást, vagyis az illegális prostitúció szintén rögzös útját. Ezt egyértelműen bizonyítja az, hogy 1893-ban miniszteri úton is korlátozni próbálta a vezetés: „felhívom a törvényhatóságot, hogy a törvényhatóság területén létező szállodákat és fogadókat az említett szempontból legszigorúbban ellenőriztesse, és a mennyiben azon gyanú alaposnak bizonyulna, hogy egyikében vagy másikában a női alkalmazottak tényleg kéjlegést űznek, intézkedjék az iránt, hogy az illetők úgy mint a felügyelet alatt álló kéjnök rendszeres orvosi vizsgálat alá vitessenek.”⁴⁶

A fenti jelenség mellett két új tendencia figyelhető meg a prostitúció terén. Az egyik az, hogy a szabályozók a bordélyok decentralizálására törekednek. Ez elvileg csak részben új dolog, hiszen a főváros már 1867-ben ilyen értelmű döntést hozott, ám bizonyíték van arra, hogy Pécs városa csupán a század végén rendelte el a piroslámpás házak szétosztását; illetve érdemes ezzel kapcsolatban Gyulára utalni, ahol a bordélyok bezárását követelő polgárok egyetlen terep emlegettek.⁴⁷

A harmadik fontos vonás a szabályozásokban a 90-es évek során, hogy lassan elfogadottá válik a bordélybeli mulatozás (hallgatólagosan korábban is engedélyezett volt, ám konkrétan ekkor mondják ki) immáron a

EGY „ÁRUCIKK” AZ EGYIK NYILVÁNOSHÁZ KÉPKATALÓGUSÁBÓL

EZÚTTAL ÁRENGEDMÉNY NÉLKÜL

képzelné, hogy a prostitúció Kecskeméten megtört negatívumból szívesen látott vendég lett, sőt itt is megpróbálták elrejtetni: „a bordély a kevésbé járt félreeső utcákra szorítottassék, a városban lehetőleg szétosztassék és végre, hogy a bordélyhelyiségek úgy elhelyezésüknél, mint építésmódjuk és berendezésüknél fogva a közszemérem és közegészség követelményeinek megfeleljenek.”⁵⁰

Közegészség és közszemérem olyan fétis volt a polgár szemében, amelyért mindenféle áldozat elvárható, tehát még az is, hogy a kéjnök személyes szabadságuk egy részéről lemondjanak, ugyanis Kecskeméten a hétvégén illetve ünnepnapokon vidékről érkező prostituáltakat a következő munkanapig rendőri őrizet alá helyezték, mondván, ilyenkor nincs lehetőség a bejegyzésre.⁵¹

A fenti két tényező megóvására mennyire ügyeltek a város vezetői, ezt maga a szabályrendelet terjedelme is jelzi, hiszen igen vaskos, 119 paragrafust tesz ki. Ezen belül ott van a kéjnök nyilvántartása: Kecskeméten az orvos és a rendőr mellett a bordélyosnőnek is kötelessége volt nyilvántartást vezetni üzletéről és lányairól, amit a hatóság évente átvett tőle. A fel nem derített kihágások kiszűrésére még egy ellenőrző bizottságot is felállítottak.⁵² Az ellenőrző bizottság működésére a titkos kéjlgés meggátlása céljából is szükség volt, amitől amúgy annyira félték a kunsági városban, hogy minden észlelt bujakóros megbetegedés esetében vizsgálatot indítottak a fertőzés körülményei felkutatásának érdekében.⁵³ Ugyanakkor a bejegyzett bordélyok esetében immár nyíltan is eltűrik az éjszakai mulatozást is: „a

dáridó pezsztítésére szolgáló hangszerek körét próbálják korlátozni.⁴⁸ A következőkben azt próbálom érzékeltetni, hogy Kecskemét városában hogyan jelentek meg a fenti tendenciák, s persze emellett szó lesz bizonyos helyi sajátosságokról is.

Úgy tűnik, Kecskeméten elismerten társadalmi szükséglet volt a prostitúció jelenléte, legalábbis ez olvasható ki a város 1896. évi szabályrendeletéből: „a bordélytulajdonos a bordélyt a rendőrhatalóságnál teendő előleges bejelentés nélkül meg nem szüntetheti s ezen hatóság a bejelentéstől számítandó 3-6 hóig üzletének folytatására utalhatja.”⁴⁹ Némileg azért módosítanom kell előbbi kijelentésemet: inkább azt lehetne mondani, hogy a város előljárai elfogadták, hogy a prostitúció felszámolására nincs lehetőség, ezért a közérdek szempontjából előnyösebbnek tartották, ha a bordélyok működnek, mivel bezárásuk esetén a kéjnököt nem lehetett volna ellenőrizni, holott feltehető volt a kéjlgési kereset folytatása.

Akármi is volt e paragrafus valódi célja, efféle „elszólással” másutt nemigen találkozhatunk. Persze azért nem feltétlenül kell azt

2001/XIII. 3–4.

szomszédokat s az utcán járó-kelő közönséget háborgató lárma és zajos zene egyáltalában tiltatik, éjféle 1 óra után csakis a czimbalom és zongora használata engedtetik meg.⁵⁴ Természetesen a puritán polgári idea híveinek diszkréten kellett beszélni, ezért kellett tiltó formában megfogalmazni a nyilvánvaló újdonságot.

Mi a helyzet a kéjnök jogaival? A fentiekből már kiderült, hogy a bejegyzés önmagában csorbítja a jogokat, ezért itt érdekesebb a bordélyosnővel való viszonyt taglalni. A szabályrendelet szerint a „belépő” kéjnök tárgyairól jegyzék készült, s távozáskor mindkét fél kérhet-e a rendőrkapitány jelenlétében történő elszámolást, ami annyiban kedvezett a kéjnöknek, hogy a madame esetleges önkénye nemigen tudott érvényesülni.⁵⁵ Sok helyütt azonban egészen másként alakult a helyzet. A bevezetésben ígértem egy pillanatképet a kéjnök valódi sorsáról, most következzenek ez a mozaik darab a valóság abroszáról!

1899-ben Szabó Zsuzsa és Gábor Juliána békéscsabai prostituáltaknak kérvénye érkezett a békés megyei alispánhoz. Neveztek arról panaszkodtak, hogy a bordélyosnő éheztetni őket, s anyagilag teljesen ki vannak zsigerelve, holott reggeltől-estig dolgoznak.⁵⁶ Fenti kérelem egy községből származik, ahol a madame úgy biztosította magát, hogy korrumpálta a főbiztost és a főszolgabíró, azonban ennek ellenére sem állítható az, miszerint ez csupán

A MODERN NIMFA

egy elszigetelt eset, ugyanis egy belügyminiszteri rendelet alapján valószínűsíthető, bizony sok önkormányzat területén voltak kiszolgáltatott helyzetben a kéjnök.⁵⁷

Más szempontból is érdemes megnézni, mit tartalmaz az 1899-ben hatályba lépő gyulai kéjlegési szabályrendelet.⁵⁸ Egészen idáig kikerültem azt a kérdést, hogy milyen külső hatások érték az egyes önkormányzatok jogalkotóit a prostitúciót regulázó szabályrendeletek megalkotásakor. Egyesek szerint a főváros szabályrendelete inspirálta az egyes törvényhatóságokat.⁵⁹ Ez valóban így lehet, ám mivel a főváros úttörőként már 1867-ben kiadta első szabályozását, ezért inkább csak az elvek átvételére sarkallta a többi várost, ugyanis sok helyen csupán a 80-as években vált neuralgikus ponttá a prostitúció problémája, ráadásul e probléma is másfajta volt az eltérő viszonyok miatt.⁶⁰

A viszonyok hasonlósága határozta meg a rendezések rokoníthatóságát. Erre utal, hogy amíg Gyula 1899. évi szabályrendelete nem igazán állítható párhuzamba Szeged 1891-es szabályrendeletével, addig a gyulai regula és az 1890-es győri rendezés között néhol szó szerinti azonosságokat fedezhetünk fel.⁶²

Azt mondhatjuk, hogy az 1899-es szabályozásban tetőzött a prostitúció által terjesztett bajok miatt támadt hisztérikus riadalom. A rende-

let a tiltott prostitúció méregfogának kihúzása végett bevezeti a kényszerbejegyzést, s fizikailag is izolálja a bejegyzett kéjनोंket, hiszen színházakban, hangversenyeken illetve bármely nyilvános előadáson csak a rendőrség által kijelölt helyeket foglalhatták el.⁶² A század végén Gyulán tovább fokozták a rendőri ellenőrzést. Egyes rendőrök külön hivatásszerűen foglalkoztak a kéjelgési ügyek felügyeletével, s e felügyelet ódioma teljes súllyal nehezedett a helynélküli cselédekre, akik talán emiatt a megélhetést jelentő szerződéstől estek el, és lettek ténylegesen prostituáltak.⁶³ Ezek az intézkedések szinte teljes egészében megtalálhatóak a győri szabályrendeletben is, s ezután még több mint egy évtizedet kellett várni arra, hogy a „regulázó gondoskodás” helyett végre humánusabb módon ítélik meg a jogalkotók a kéjनोंket.⁶⁴

Pedig a prostituáltak valódi sorsának megértésére való törekvés már korábban megjelent. A következő gondolatokat Kovács István mondta el 1879-ben a gyulai közgyűlés előtt: „... a társadalomtól megutálva folyamodtak e kétségbe esett üzlethez, hogy tengethessék nyomorult létüket, hogy végre is a társadalom száműzötteivé váljanak, akiknek még azon nyomorvadásuk sincs, hogy az őket megejtő bünszegőt hasonló kárhóztató ítélettel sújtja a társadalom.”⁶⁵

A belügyminiszter rendelete, amely új szemléletű szabályrendeletek kiadására ösztönözte az önkormányzatokat, csak 1913. július 24-én jelent meg. Az új szemlélet lényege, hogy a modern jogfelfogás alapján empatikusabban, toleránsabban viszonyuljanak a prostituáltakhoz – közben fenntartva a reglementáció rendszerét.⁶⁶ Gyula közgyűlése 1913. november 27-én fogadta el a kéjelgési ügyre vonatkozó újabb szabályrendeletet.⁶⁷ A rendelet eltörölte azt a korábbi izoláló intézkedést, mely szerint a kéjनोंk nyilvános előadásokon csak a kijelölt helyekre ülhetnek; bár a közegészség szempontjából a kényszerbejegyzés továbbra is megmaradt.⁶⁸ A regula nagyon lényeges újítása a három pontból álló függelék, amely kimondja, hogy a bordélytulajdonosnő semmilyen címen nem tarthatja vissza a prostituált vagyontárgyait; s legfőképpen biztosítja a kéjनों jogainak rendőri szavatolását.⁶⁹ A függelék egyrészt azért jelentős, mert kötelező volt a bordély belsejében kifüggeszteni, így hozzájárult a kéjhölgyek öntudatra ébredéséhez, másrészt azt is elősegítette, hogy a hatósági közegek tudatában változás menjen végbe a prostituáltak megítélésével kapcsolatban.

Persze a kéjनोंk erkölcsi megvetése továbbra is fennmaradt, ám személyiségi jogait többé már nem lehetett olyan könnyen büntetlenül megsérteni; ebből a szempontból mérföldkő 1913 egy korszak vége.

* * *

A XIX. SZÁZAD POLGÁRI
ÉRTÉKRENDJÉNEK NŐIDEÁLJAI:
FIATAL LÁNY, AHOGY ILLIK...

Szabó Zsuzsa és Gábor Juliána kérelme Békés vármegye alispánjához 1899-ben

Kéz csókolattal,

Bocsánatot kérek, hogy alkalmatlankodom,

Méltóságos alispán úr kezeit csókolom, nagyon szépen felkérem az egész lány nevében hogy nincs kihez fordulni egy ilyen szegény leánynak hogy kel szenvedni és éhezni és dolgozni és hozzá mind a melet hogy stapálink éjelnapál törjük magunkat és harmincz forint kosztpénzt fizetünk, és és a melet az asszont kertük hogy ne legyen ojan goromba hozzánk és ne bánjon velünk úgy mint amej kutyát elakarnak dobni és az asszony azt felelte hogy míg a főbiztos úr és a főszolgabíró létezik csabán és csabai asszony létire nem fél senkitől mert a főbiztos úr a minden és – Az it van nála és a lány akar szabadulni a lányt hónapokrúl hónapokra lecsukatja és a főbiztos ural vereti mint egy kutyát és szenvedteteti és mikor kiszendetteté akor tolonczolja mint a a gyilkolt rabolt fiút

Kezeit csókolom már eszerint nincs kihez könyörület ne hova fordulni mint, a – Méltóságos alispán úrhoz mert a rend sabájt úgy tartja az asszony, hogy nem lehet ki bírni mert a regelit délben kapju mikor már magunkat szakadásig kidolgozunk és ebédet délután 15 órakor kapjuk és a vacsora éjel 11 órakor és hozza ojan rongyosak vagyunk hogy alig ál meg a ruha rajtunk – és kezeit csókoljuk az egész lány a Méltóságos alispán urat ha minél hamarabb nem könyörül rajtunk kénytelenek leszünk az életünkötl megválni mint tovább it szenvedni Kérnének szabadulásinkat minél hamarabb és vizsgálatot Teni özvegy filipinyi Jábelnénál

Maradunk kéz csókolátal
nevünk:

Szabó Zsuzsa és Gábor Juliána
Békéscsabai bordélyház

...HÁZIASSZONY A KONYHÁBAN

Jegyzetek

- ¹ *Békés-Gyulai Híradó*. 1886. február 9.
- ² KRÚDY GYULA: *A vörös postakocsi*. Budapest, 1992. 22.
- ³ *Békés-Gyulai híradó*. 1886. december 9.
- ⁴ Uo. december 2.
- ⁵ LINKA MÓR: A prostitúció rendezése Budapesten. *Huszedik század* 1907. 247. ; illetve SCHREIBER EMIL: *A prostitúció*. Budapest, 1917. 182.
- ⁶ *Magyar Figaró*, 1886. február 28.
- ⁷ Linka Mór: i.m. uo.
- ⁸ *Békés-Megyei Levéltár* – VB. 142 – 1791/1849. sz. rendelet a kéjelgési ügyről.
- ⁹ Uo.
- ¹⁰ Uo.
- ¹¹ Uo.
- ¹² Uo.
- ¹³ FORRAI JUDIT: Fények és árnyak a milleniumi ünnepségen. In: Nagy Beáta – S. Sárdi Margit (szerk.): *Szerep és alkotás*. Debrecen, 1997. 219.
- ¹⁴ Budapest szabályrendelete a kéjelgés-, bordélyházak- és kéjhölgyekről 1867. In: Léderer Pál (szerk.): *A nyilvánvaló nők*. Budapest, 1999. 336–341. – a rendelet III–V. része vonatkozik a felügyeletre.
- ¹⁵ Uo. 333. – az 1867-es rendelet bevezetése
- ¹⁶ Uo. 336. – 6–10. §
- ¹⁷ Uo. 333. – a bevezetés illetve az 1. §
- ¹⁸ Uo. 334. – 13. § – 20. §
- ¹⁹ Uo. 335. – a kéjhölgyekről szóló rész.
- ²⁰ Uo. 334. – 15. §
- ²¹ Szabályrendelet a kéjelgési ügyről - Budapest. 1907. 39. § In: Schreiber Emil i.m. 81.
- ²² GÁNTNER PÉTER: A soproni prostitúció története. *Actas*, 1997/1. sz.
- ²³ *Békés Megyei Levéltár* (BML) IV.B. 407 – alispáni iratok: 21/1873 Kovács István megyei főorvos jelentése a gyulai bordélyokról. V.B. 171 – Gyula város közgyűlési jegyzőkönyve 1879. december 20–27. A város először 1874. március 16-án szabályozta rendeletileg a prostitúciót, sajnos e rendelet nem maradt fenn az utókor számára.
- ²⁴ SCHERER FERENC: *Gyula város története*. Gyula, 1938. II. köt. 144.
- ²⁵ Uo. 156., 190.
- ²⁶ Kovács István jelentése (lásd 23. jegyzet).
- ²⁷ Uo. illetve Léderer i. m. 309–313.
- ²⁸ Gyula r.t. város „Bordélyházakra és kéjnékre” vonatkozó szabályrendelete – 1884. In *Gyula r. t. város összesített szabályrendeletei*. I. köt. 1897. 53–68.
- ²⁹ Sem 1873-ban, sem 1879-ben nem említik a bordélyon kívüli kéjelgést a prostitúció felszámolását óhajtó polgárok.
- ³⁰ A „Bordélyházakra és kéjnékre” vonatkozó gyulai, 1884-ben megalkotott rendelet 10- és 24. § (lásd 28. jegyzet).
- ³¹ Uo. 23. §
- ³² Uo. 25. §
- ³³ IV.B. 1439 – Szeged város szabályrendeletei a Csongrád Megyei Levéltárban. 1891 – „Szabályrendelet a bordélyügy rendezése tárgyában” – 38. §
- ³⁴ Uo. 58. §
- ³⁵ Uo. 7. §
- ³⁶ Uo. 16. §

- ³⁷ Lásd 33. jegyzet első része, 50743/1897. szeptember 9. A nyilvános táncoktatási rendtartás. Illetve „szabályrendelet a bordélyügy rendezése tárgyában” – 1905.
- ³⁸ Győr, 1890 – „Szabályrendelet a kéjelgési ügyről.” in Léderer i. m. 342-351.
- ³⁹ Uo. 47., 51. §
- ⁴⁰ Uo. 50. §
- ⁴¹ Uo. 52. §
- ⁴² Uo. 51. §
- ⁴³ Uo. 41. §
- ⁴⁴ Uo. 23. §
- ⁴⁵ Uo. 30. §
- ⁴⁶ Magyarország rendeletei tára. 1893. 1937–1938.
- ⁴⁷ Lásd 14. jegyzet – a budapesti kéjelgési szabályrendelet – 1. rész: 8. § illetve Schlenger Edéné kérelme, valamint a gyulai polgárok petíciója megtalálható. In Léderer: i. m. 288, 309–313.
- ⁴⁸ Gyula szabályrendelet 1899; Kecskemét rendelete 1896.
- ⁴⁹ Kecskemét th. város szabályrendeletének tervezete az üzletszerű kéjelgés rendezése és a tilos kéjelgés tárgyában. 1896. in Léderer i. m. 352–372.
- ⁵⁰ Uo. 40. §
- ⁵¹ Uo. 9. §
- ⁵² Uo. 49–51. §
- ⁵³ Uo. 84. §
- ⁵⁴ Uo. 72. §
- ⁵⁵ Uo. 22. §
- ⁵⁶ BML – IV. B. 407-4592/1899 feb. 20. – békéscsabai
- ⁵⁷ Uo.; illetve 120.835/1913 belügyminiszteri rendelet. in: Schreiber i. m. 67–70.
- ⁵⁸ Gyula r. t. város összesített szabályrendeletei. 1900. II. köt. 59–72.
- ⁵⁹ Güntner i. m.
- ⁶⁰ Szeged 1881-ben alkotott kéjelgési szabályrendeletet, Kecskemét szintén, Güntner Péter szerint Sopron is a 80-as években kezdte regulálni a prostitúciót.
- ⁶¹ Lásd a 33., 38. és 58. jegyzet.
- ⁶² Gyula r. t. város Szabályrendelete a kéjelgési ügyről 1899. 17. és 4. § (lásd 58. jegyzet).
- ⁶³ Uo. 31–32. §
- ⁶⁴ A „regulázó gondoskodás” Gyóni Gábor kifejezése.
- ⁶⁵ Kovács István beszéde 1879. december 27-én, in: Léderer i. m. 318.
- ⁶⁶ Lásd 57. jegyzet.
- ⁶⁷ BML – Gyula város közgyűlési jegyzőkönyve (V. B. 171) – 1913. november 27.
- ⁶⁸ Uo. Gyula város „Kéjelgési ügyre” vonatkozó szabályrendelete 1913. 11. § és 1. §
- ⁶⁹ Uo. a rendelet függeléke.